

DONALD DAVIDSON: ČINY, DÔVODY A PRÍČINY

Donald Davidson (nar. 6. 3. 1917 v Springfiede, Massachusetts) patrí medzi najvplyvnejších predstaviteľov súčasnej (post)analytickej filozofie. Študoval na Harvarde u Quina, ktorého označil za "conditio sine qua non" (nielen svojej) filozofie. Po 2. svetovej vojne sa vracia ako asistent na Harvardskú univerzitu a v r. 1949 obhajuje doktorskú dizertáciu o Platónovom dialógu Filebos (knižne vyšla v r. 1990). Po krátkom pôsobení na Queens College v New Yorku nastupuje v r. 1951 na univerzitu v Stanforde. Obdobie práce tu patrí k jeho najplodnejším a Davidson sa stáva jedným z najznámejších amerických filozofov. Prednáša takmer všetky filozofické disciplíny (etiku, logiku, epistemológiu, filozofiu vedy i jazyka, dokonca aj estetiku hudby). S M. Dummettom, ktorý tu tiež hostovsky prednáša o Fregem, diskutuje o jazyku a pravde. Z iniciatívy ďalšieho kolegu, Patricka Suppesa, sa zaujíma o teóriu rozhodovania (v r. 1957 obaja publikujú spolu so S. Sieglom monografiu *Decision-Making: An Experimental Approach*; 2. vydanie vyšlo v 1977). Začína uverejňovať svoje prvé, dnes už klasické štúdie (*Actions, Reasons and Causes*, 1963) a jeho záujem sa koncentruje najmä na analýzu ľudského konania. K tejto problematike priťahuje celý rad svojich žiakov (napr. I. Thalberg, H. Lewis, M. Bratman, B. Vermazen, Ch. Peacocke). V štúdiu *Truth and Meaning* (1967) formuluje hlavné tézy svojej filozofie jazyka. Po prechodnom pôsobení na viacerých univerzitách v USA i zahraničí prechádza v r. 1981 na Kalifornskú univerzitu v Berkeley, kde pôsobí doteraz ako Willis S. and Marion Slusser Professor. Knižne vydal súbor štúdií z r. 1963-1978 *Essays on Actions and Events* (Oxford 1980) a z r. 1965-1982 pod názvom *Inquiries into Truth and Interpretation* (Oxford 1984). Obe knihy vyšli v mnohých reedíciách a prekladoch. Davidsonove práce sa stali predmetom samostatných publikácií, nespočetných analýz a diskusií. Sám Davidson naďalej prednáša a cestuje po svetových univerzitách (napr. v r. 1993 v Ríme a Mníchove), aktívne reaguje na námietky oponentov a v tomto dialógu dopracúva svoj projekt "jednotnej teórie konania a jazyka". Jeho dielo ocenili napr. členstvom v Americkej akadémii umení a vied (1975), Britskej akadémii (1982), Nórskej akadémii vied a literatúry (1987), Hegelovou cenou (Štuttgart 1991).

Aký je vo všeobecnosti vzťah medzi dôvodom a konaním, keď určitý dôvod vysvetľuje konanie tak, že udáva, prečo agens¹ urobil to, čo urobil? Takéto explanácie môžeme pokladať za *racionalizácie* a formulovať to tak, že dôvod *racionalizuje* konanie.

V tejto stati chcem obhajovať odveké stanovisko zdravého rozumu, podľa ktorého je racionalizácia druhom bežnej kauzálnej explanácie. Vyžaduje si to nepochybne isté efek-

1 Slovenská terminológia vo filozofii konania nie je dostatočne rozvinutá. Anglické slovo "agent" prekladáme ako "agens" v zmysle "pôvodca deja", "aktívny činiteľ", "autor vlastných činov" a pod. (pozn. prekl.).

tívnejšie postupy namiesto toho, aby sme toto stanovisko viac či menej radikálne opúšťali, ako k tomu nabádajú mnohí súčasní autori.¹

I. Dôvod racionalizuje konanie len vtedy, ak nám umožňuje odhaliť niečo, čo agens sledoval alebo si myslel, že sleduje svojim konaním - určitú charakteristiku, konzekvenciu alebo aspekt konania; niečo, čo agens chcel, po čom túžil, čo si vážil alebo čo považoval za hodnotné, poctivé, prospešné, záväzné či prípustné. To, prečo niekto niečo vykonal, nemôžeme vysvetliť iba jednoduchým poukázaním na to, že určité konanie sa mu zapáčilo; musíme zistiť, prečo ho dané konanie priťahovalo. Niekoho, kto urobí niečo z určitého dôvodu, môžeme teda vždy charakterizovať tak, že *a*) má určitý kladný postoj ku konaniu istého druhu a *b*) je presvedčený (alebo to vie, vníma to, pozoruje, pamätá si), že jeho konanie je práve tohto druhu. Pod *a*) treba zahrnúť túžby, želania, pohnútky, vnuknutia a veľký počet morálnych názorov, estetických princípov, ekonomických predsudkov, sociálnych konvencií a tiež verejných i súkromných cieľov a hodnôt, nakoľko ich všetky môžeme interpretovať ako postoje agensa voči konaniu určitého druhu. Slovo "postoj" tu má široké uplatnenie, pretože nevyhnutne zahŕňa nielen ustálené charakterové vlastnosti prejavujúce sa v správaní počas celého života, ako sú láska k deťom alebo záľuba v hlučnej spoločnosti, ale aj ten najpomínuteľnejší vrtol, ktorý nabáda k takému neobvyklému činu, akým je náhla túžba dotknúť sa lakťa nejakej ženy. Kladné postoje však spravidla nesmieme zamieňať za čo i len dočasné presvedčenia, že určitý čin by sa mal vykonať alebo že sa oplatí ho vykonať alebo že je za istých okolností žiadúci. Naopak, človek môže po celý svoj život pociťovať neodolateľné nutkanie povedzme vypiť plechovku farby, pričom vôbec nemusí zastávať názor, že stojí za to urobiť to - dokonca ani v momente, keď tomuto nutkaniu podľahne.

Zdôvodniť, prečo niekto niečo vykonal, často znamená uviesť kladný postoj k tomuto konaniu alebo *a*) presvedčenie, ktoré s ním súvisí, alebo *b*) oboje; túto dvojicu nazývam *primárnym dôvodom* konania. Teraz už môžeme jednak nanovo sformulovať tvrdenie, že racionalizácie sú kauzálnymi explanáciami, a jednak uviesť ako argument dve tézy týkajúce sa primárnych dôvodov:

1. Na pochopenie toho, ako nejaký dôvod racionalizuje konanie, je potrebné a postačujúce, aby sme aspoň v základných rysoch pochopili štruktúru primárneho dôvodu.
2. Primárny dôvod konania je jeho príčinou.

Pristúpim teraz k objasneniu týchto téz.

1 Niektoré príklady: G. E. Anscombe: *Intention*. Oxford 1959; Stuart Hampshire: *Thought and Action*. Londýn 1959; H. L. A. Hart - A. M. Honoré: *Causation in the Law*. Oxford 1959; William Dray: *Laws and Explanation in History*. Oxford 1957; a väčšina prác v sérii editovanej R. F. Hollandom: *Studies in Philosophical Psychology*, vrátane práce Anthony Kennyho: *Action, Emotion and Will*. Londýn 1963 a A. I. Meldena *Free Action*. Londýn 1961. Všetky stránkové odkazy v zátvorkách sa budú vzťahovať na tieto práce.

II. Štuknem vypínačom, zažnem svetlo a rozsvietim v izbe. Nevedomky tým zároveň varujem zakrádajúceho sa zlodēja, že som doma. Nerobím pritom štyri veci, ale iba jednu, ktorú som opísal štyrmi spôsobmi.¹ Štukol som vypínačom, pretože som chcel zažať svetlo, a keď hovorím, že som chcel zažať svetlo, vysvetľujem (uvádzam dôvod, racionalizujem), prečo som štukol vypínačom. No uvedením tohto dôvodu neracionalizujem to, že som varoval zlodēja, ani to, že som rozsvietil v izbe. Pretože dôvody môžu racionalizovať isté konanie iba ak je opísané určitým spôsobom, nesmieme považovať všetko to, čo sa v danom prípade vykonalo, jednoducho za racionalizovateľné vetami ako "Dôvodom, že som štukol vypínačom, bolo, že som chcel zažať svetlo"; inak by sme museli z faktu, že štuknutie vypínačom bolo vlastne varovaním zlodēja, vyvodiť, že dôvodom tohto varovania bolo, že som chcel zažať svetlo. Zaznamenajme túto kvázi-intencionálnu² povahu deskripcie konania precíznejšou formuláciou nevyhnutnej podmienky primárnych dôvodov:

P1. *D* je primárnym dôvodom konania *A* podľa deskripcie *d* len vtedy, ak kladný postoj agensa ku konaniam určitého druhu a jeho presvedčenie, že *A* podľa deskripcie *d* je tohto druhu, tvorí *D*.

Ako môže byť moje želanie zažať svetlo primárnym dôvodom (jeho súčasťou), keď mu zjavne chýba požadovaný aspekt všeobecnosti? Mohla by nás tu miasť verbálna paralela medzi vetami "Zažal som svetlo" a "Chcel som zažať svetlo". Prvá totiž jasne poukazuje na konkrétnu udalosť, takže usudzujeme, že aj predmetom druhej je tá istá udalosť. Samozrejme, že o danej udalosti nemôžu obe vety vypovedať rovnako, pretože to, že sa udalosť stala, si vyžaduje iba pravdivosť vety "Zažal som svetlo", ale nie pravdivosť vety

1 To, že som neúmyselne varoval zlodēja, by sme nemali nazývať konaním, no neznamená to, že také varovanie je čosi iné než štuknutie vypínačom, že je, povedzme, iba jeho dôsledkom. Činy, výkony a udalosti neobsahujúce intenciu sú si podobné v tom, že sa často spomínajú alebo aj čiastočne definujú z hľadiska ich konečného stavu, výsledku alebo dôsledku. Slovo "konanie" sa v bežnej reči nevyskytuje veľmi často a ak, tak ho zväčša rezervujeme pre veľmi výrazné prípady. Aj ja pokladám z hľadiska filozofickej praxe za užitočné nazývať všetko, čo agens robí intencionálne, konaním, vrátane intencionálnej zdržanlivosti. To, čo skutočne potrebujeme, je vhodný všeobecný termín, ktorý by preklenul nasledujúcu trhlínu. Predpokladajme, že "*A*" je deskripcia konania, "*B*" je deskripcia dobrovoľného, ale nie intencionálneho konania a "*C*" je deskripcia nedobrovoľného a neintencionálneho konania; napokon predpokladajme, že $A = B = C$. Potom *A*, *B* a *C* sú totožné - ale ako čo? "Konanie", "udalosť", "vykonaná vec", to všetko vytvára aspoň v určitých kontextoch čudný kruh, ak je to späté s nesprávnou deskripciou. Iba otázka "Prečo (si) urobil *A*?" má žiadúcu všeobecnosť. Pochopiteľne, problém sa značne skomplikuje, ak predpokladáme, tak ako Melden (*Free Action*, 85), že konanie ("zdvihnutie ruky") môže byť identické s telesným pohybom ("ruka sa dvíha").

2 "Kvázi-intencionálna" preto, lebo popri intencionálnom aspekte sa v racionalizáciách musí tiež uplatniť deskripcia konania; inak by mohlo byť pravdou, že konanie bolo realizované z určitého dôvodu, a predsa nešlo o konanie. Porovnaj "autor *Waverly*" v "Juraj IV. vedel, že autor *Waverly* napísal *Waverly*".

"Chcel som zažať svetlo". Ak by sa v obidvoch vetách vypovedalo to isté, druhá veta by zahŕňala prvú; avšak v skutočnosti sú tieto vety logicky nezávislé. Nie je však celkom samozrejmé - aspoň pokiaľ tomu nevenujeme väčšiu pozornosť -, že udalosť, ktorej výskyt robí vetu "Zažal som svetlo" pravdivou, nemôže byť označená za predmet, nech by bol akokoľvek intencionálny, vety "Chcel som zažať svetlo". Ak som zažal svetlo, musel som to urobiť v celkom určitej chvíli a celkom určitým spôsobom - každý detail je tu fixovaný. Nemá však zmysel požadovať, aby moje želanie bolo zamerané na konanie len v jednom momente alebo aby sa uskutočnilo nejakým výlučným spôsobom. Moje želanie by mohol uspokojiť ktorýkoľvek z nekonečného množstva činov a každý z týchto činov možno ako objekt môjho želania považovať za rovnako žiaduci. Naše želania a túžby sú často zamerané na materiálne objekty. No i tak veta "Chcem tie zlaté hodinky z výkladu" nepredstavuje primárny dôvod, a to, prečo som vošiel do obchodu, vysvetľuje iba tým, že naznačuje primárny dôvod - napríklad ten, že som si chcel kúpiť hodinky.

Vety "Chcel som zažať svetlo" a "Zažal som svetlo" sú logicky nezávislé, preto prvá môže poslúžiť na poskytnutie dôvodu pravdivosti druhej. Takýto dôvod obsahuje základnú informáciu: udáva, že konanie bolo intencionálne a že želanie smeruje k vylúčeniu iných kladných postojov, ako napr. zmysel pre povinnosť alebo záväzok. Avšak do akej miery ide o vylúčenie týchto ďalších faktorov, značne závisí od samotného konania a od kontextu explanácie. Želanie sa javí popri žiadostivosti ako čosi mierne, no bolo by čudné popierať, že ten, kto túžil po žene alebo po šálke kávy, to zároveň nechcel. Skutočne nie je nič neprirodzené na tom, ak želanie chápeme ako rodovú kategóriu zahŕňajúcu všetky postoje ako jeho druhy. A ak pritom vieme, že isté konanie je intencionálne, netreba ani dodávať, že agens chcel takto konať. V týchto prípadoch vieme ľahko odpovedať na otázku "Prečo si to urobil?" vetou "Iba tak", pričom tým nemyslíme to, že ide o konanie bez akéhokoľvek dôvodu, ale že niet žiadneho *ďalšieho* dôvodu, ktorý by sme mohli vyvodiť z faktu, že konanie bolo intencionálne; inými slovami, niet tu žiadneho dôvodu okrem želania urobiť to. Tento aspekt nie je v našej argumentácii podstatný, ale stojí za povšimnutie, pretože nám umožňuje definovať intencionálne konanie ako konanie na základe dôvodu.

Napriek tomu, že presvedčenie a postoj tvoria primárny dôvod, vo všeobecnosti je nadbytočné uvádzať oboje. Ak mi povieš, že uvoľňuješ malú plachtu, pretože si myslíš, že sa vďaka tomu prestane stáčať hlavná plachta, už mi nemusíš hovoriť, že chceš zabrániť stáčaniu hlavnej plachty; alebo ak povieš, že mnou opovrhujete preto, lebo ma chcete uraziť, nemá žiadny význam dodávať, že si myslíte, že ma svojim opovrnutím aj urážate. Podobne mnoho vysvetlení konania dôvodmi, ktoré nie sú primárne, si nevyžaduje zmieňovať sa kvôli úplnosti o primárnom dôvode. Ak poviem, že trhám burinu, pretože chcem mať pekný trávnik, bolo by absurdné potvrdzovať to ešte vetou "A tak pokladám za žiadúce každé konanie, vďaka ktorému môžem mať pekný trávnik alebo ktoré mi v tom pomáha". Prečo nástojiť na nejakom ďalšom *kroku*, logickom či psychologickom, medzi túžbou ako cieľom, ktorý nie je konaním, a činmi, ktoré považujeme za prostriedky k tomu? Platí rovnako, že vytúžený cieľ vysvetľuje konanie, iba ak agens zároveň túži po tom, čo považuje za prostriedky.

Pri odpovedi na otázku "Prečo si to urobil?" nie je, našťastie, potrebné klasifikovať a analyzovať veľkú rozmanitosť emócií, citov, nálad, motívov, vášní a túžob, na ktoré možno poukázať pri racionalizácii konania, aby sme pochopili, ako pôsobí primárny dôvod v takýchto prípadoch. Klaustrofóbia dáva človeku dôvod opustiť večierok, pretože je známe, že ľudia sa chcú vyhnúť a uniknúť tomu - alebo byť v bezpečí a udržať si odstup od toho -, z čoho majú strach. Žiarlivosť je motívom k tomu, aby som niekoho otrávil, pretože som, okrem iného, presvedčený, že tento čin spôsobí môjmu sokovi žiadúcu, ale nebadanú smrť, prípadne odčiní nespravodlivosť - a to všetko sú veci, ktoré chce žiarlivec vykonať. Ak sa dozvieme, že niekto z lakomosti podviedol svojho syna, nepoznáme nevyhnutne, aký bol jeho primárny dôvod, no poznáme všeobecný dôvod konania. Ryle interpretuje výraz "chvastal sa z namyslenosti" takto: "pred cudzími ľuďmi sa nafukoval a toto konanie vyhovuje nómickeému tvrdeniu, podľa ktorého kedykoľvek takýto človek nájde príležitosť získať si obdiv a závisť iných, robí všetko možné, o čom si myslí, že k takémuto obdivu a závisťi vedie" (*The Concept of Mind*, 89). Táto analýza je často - a vari aj oprávnené - kritizovaná na tom základe, že človek sa môže chvastať z namyslenosti práve len v jednom prípade.¹ No ak Rylov chvastúň robil to, čo robil, z namyslenosti, potom jeho analýza obsahuje čosi pravdivého: chvastúň si chcel získať obdiv a závisť ostatných a bol presvedčený, že jeho konanie mu to prinesie; tak či onak, Rylova analýza sa nerozhádza s primárnymi dôvodmi, ale na nich spočíva.

Poznať primárny dôvod určitého konania znamená poznať intenciu konania. V prípade, že na rázcestí odbočím vľavo, pretože sa chcem dostať do Káthmándú, intenciou toho, že som odbočil vľavo, je dostať sa do Káthmándú. Poznať intenciu však neznamená nevyhnutne poznať primárny dôvod do všetkých podrobností. Ak Jakub ide do kostola s úmyslom urobiť radosť svojej matke, musí mať určitý kladný postoj k tomu, aby potešil svoju matku, no ak chceme rozhodnúť, či jeho dôvodom je to, že rád poteší svoju matku, alebo že to považuje za správne, za svoju povinnosť, prípadne za záväzok, vyžaduje si to viacej informácií. Formulácia "intencia, s ktorou šiel Jakub do kostola" má navonok formu deskripcie, no v skutočnosti je synkategorematická² a nemôže poukazovať na žiadnu entitu, stav, dispozíciu či udalosť. Jej funkciou v danom kontexte je generovať nové deskripcie činov z hľadiska ich dôvodov; teda veta "Jakub šiel do kostola s intenciou urobiť radosť svojej matke" prináša novú a plnšiu deskripciu konania oproti vete "Jakub šiel do kostola". V podstate ten istý proces prebieha, keď na otázku "Prečo sa takto vrtíš?" odpovedám "Háčkujem, pletiem, cvičím, veslujem, objímam sa, trénujem blchy."

1 A teda nie(len) opakované a pravidelne (zákonite) či premyslene, ako to interpretuje Ryle, ktorý odmietal "namyslenosť" ako pocit vo funkcii motívu (pozn. prekl.).

2 Synkategorematický (opak: kategorematický) je v logike jazykový výraz, ktorý samostatne nemá žiadny význam (napr. predložky, príslovky, spojky) a nadobúda ho len v kontexte s inými jazykovými výrazmi (pozn. prekl.).

Priama deskripcia zamýšľaného výsledku často osvetľuje konanie lepšie než len tvrdenie, že sme tento výsledok zamýšľali alebo si ho želali. Veta "Upokojí ti to nervy" vysvetľuje, prečo ti nalievam pohárik, práve tak dobre ako veta "Chcem urobiť niečo, aby som ťa upokojil", pretože prvá v kontexte explanácie zahŕňa druhú; prvá však plní túto funkciu lepšie, pretože - pokiaľ je pravdivá - na fakte dokazuje opodstatnenosť môjho konania. Nakoľko legitimizácia¹ a explanácia konania idú tak často ruka v ruke, obvykle udávame primárny dôvod konania v podobe tvrdenia, ktoré - ak je pravdivé - malo by taktiež potvrdzovať, obhajovať alebo podporovať isté presvedčenie alebo postoj agensa. "Vedel som, že to mám vrátiť", "Podľa predpovede bude snežiť", "Urazil si ma" - všetky tieto vety plnia vo vhodnom zdôvodňujúcom kontexte túto známu duálnu funkciu.

Na základe tejto interpretácie závisí legitimujúca funkcia dôvodu od vysvetľujúcej funkcie, avšak nie opačne. To, že ma urážaš, nijako nevysvetľuje ani nezodôvodňuje to, že ja ťa urážam, pokiaľ nie som presvedčený, že ty si ma urazil. No toto moje presvedčenie, či už je pravdivé, alebo nie, samo osebe vysvetľuje moje konanie.

III. Konanie sa z hľadiska primárneho dôvodu javí ako koherentné s určitými charakteristikami - dlhodobými i krátkodobými, typickými i netypickými - agensa, ktorý vystupuje ako racionálna bytosť. Vždy môžeme (s troškou domyselnosti) na základe presvedčenia a postoja ako komponentov primárneho dôvodu konania konštruovať premisy sylogizmu, z ktorého vyplýva, že konanie má určitú (ako hovorila Anscombová) "vlastnosť, pre ktorú je žiadúce".² Máme tu teda istý neredukovateľný - i keď nie celkom plnohodnotný - význam, podľa ktorého každá racionalizácia legitimuje: z hľadiska agensa existuje čosi, čo možno uviesť na podporu jeho konania.

Niektorí filozofi si všimli, že na nonteleologické kauzálne explanácie sa nevzťahuje moment legitimizácie, ktorý prinášajú dôvody, a usudzujú, že koncept príčiny, ktorý je všade inde použiteľný, nemožno aplikovať na vzťah dôvodov a činov a že tam, kde ide o dôvody, model legitimizácie poskytuje zodpovedajúcu explanáciu. Predpokladajme teda, že dôvody legitimujú konanie, a tým ho aj vysvetľujú; z toho nevyplýva, že explanácia tiež nie je - a to nevyhnutne - kauzálna. Naša prvá podmienka pre primárne dôvody (P1) je vskutku určená na to, aby pomohla oddeliť racionalizácie od iných druhov explanácie.

1 Funkciou dôvodu je nielen vysvetľovať, ale najmä oprávňovať, odôvodňovať, opodstatniť isté konanie, a teda legitim(iz)ovať ho (vrátane jeho ospravedlnenia). Vzhľadom na neustálenosť slovenskej terminológie ako aj pre väčšiu univerzálnosť prekladáme anglické "justification" ako "legitimizácia" (pozn. prekl.).

2 Anscombová popiera, že praktický sylogizmus je deduktívny. Robí tak čiastočne preto, že považuje praktický sylogizmus, podobne ako Aristoteles, za zhodný s istou časťou praktického usudzovania (kým pre mňa je to len súčasť analýzy pojmu dôvodu, na základe ktorého niekto konal), a preto sa pridŕžiava myšlienky - znova takto nasledujúci Aristotela -, že záver praktického sylogizmu korešponduje s názorom, podľa ktorého nielen že konanie má istú vlastnosť, pre ktorú je žiadúce, ale že samotné konanie je žiadúce (opodstatnené, zmysluplné atď.).

Ak je racionalizácia, ako chcem ukázať, druhom kauzálnej explanácie, potom legitimizácia v zmysle P1 je prinajmenšom jedným z týchto odlišujúcich znakov. Ako je to však s oným tvrdením, podľa ktorého je legitimizácia druhom explanácie, takže bežný pojem príčiny sa tu nemusí zavádzať? Je potrebné rozhodnúť, čo zahrnieme pod legitimizáciu. Môžeme ju chápať len v zmysle podmienky P1: že agens má určité presvedčenia a postoje, vo svetle ktorých je jeho konanie zdôvodniteľné. V takom prípade sme však určite zabudli na čosi podstatné, pretože človek môže mať dôvod konať a skutočne aj konať, a predsa tento dôvod nebude dôvodom jeho konania. Kľúčovým pre vzťah dôvodu a konania, ktoré tento dôvod vysvetľuje, je princíp, že agens konal, *pretože* mal na to daný dôvod. Tento princíp môžeme, pravdaže, zahrnúť aj do legitimizácie; no pojem legitimizácie zostáva práve takým nejasným ako pojem dôvodu, až kým nevieme objasniť význam tohto "pretože".

Keď sa pýtame, prečo niekto konal práve tak, dožadujeme sa interpretácie. Isté správanie sa javí ako čudné, odcudzené, výstredné, nezmyselné, bezcharakterné, nelogické — a možno sa ani nedá identifikovať ako konanie. Ak sa dozvieme jeho dôvod, dostávame interpretáciu, novú deskripciu, ktorou konanie začleňujeme do už známeho obrazu. Tento obraz určite zahŕňa niektoré z presvedčení a postojov agensa, azda aj jeho zámery, ciele, princípy, všeobecné charakterové vlastnosti, cnosti alebo neresti. Okrem toho redeskripciou, ktorú nám umožňujú dôvody, môžeme isté konanie začleniť do širšieho sociálneho, ekonomického, jazykového alebo hodnotového kontextu. Odhalíť prostredníctvom dôvodu, že agens zamýšľal svoje konanie ako lož, zaplatenie dlhu, inzultáciu, splnenie rodinného záväzku alebo ako úskok, znamená pochopiť zmysel konania v rámci tých pravidiel, praktík, konvencií a predpokladov, v ktorých sa uskutočnilo.

Poznámky tohto druhu, inšpirované neskorým Wittgensteinom, rozpracúva detailne a do hĺbky celý rad filozofov. Nikto tiež nepopiera platnosť toho, že keď vysvetľujeme konanie pomocou dôvodu, podávame jeho redeskripciu, ktorá začleňuje konanie do istého modelu, čím ho zároveň vysvetľuje. V tejto súvislosti je lákavé urobiť dva závery, ktoré však nie sú namieste. Po prvé, z faktu, že udaním dôvodov konanie iba redeskribujeme a že príčiny oddeľujeme od dôsledkov, nemôžeme usudzovať, že dôvody nie sú príčinami. Dôvody v podobe presvedčení a postojov celkom iste nie sú identické s činmi; ale — čo je oveľa dôležitejšie — udalosti často redeskribujeme z hľadiska ich príčin. (Predpokladajme, že niekto sa zranil. Mohli by sme znovu opísať túto udalosť "z hľadiska príčiny", ak povieme, že sa popálil.) Po druhé, je omylom myslieť si, že sme pochopili ten druh explanácie, o ktorý tu ide, len preto, že začlenenie konania do širšieho modelu je jeho vysvetlením. Diskurz o modeloch a kontextoch nerieši otázku, ako dôvody vysvetľujú konanie, pretože relevantný model alebo kontext obsahuje oboje, dôvod aj konanie. Jedným zo spôsobov, ako môžeme vysvetliť udalosť, je začleniť ju do kontextu s jej príčinou; príčina a účinok predstavujú druh modelu, ktorý vysvetľuje účinok, a to v zmysle "vysvetlenia", ktorému rozumieme. Ak dôvod a konanie stelesňujú iný model explanácie, je potrebné ho identifikovať.

Musím poukázať na tento moment v súvislosti s príkladom, ktorý uvádza Melden. Vodič počas jazdy zdvihne ruku, aby niečo signalizoval. Intencia signalizovať vysvetľuje

jeho konanie - zdvihnutie ruky - tak, že toto konanie znovu opisuje ako signalizovanie. Aký je model explanácie konania v tomto prípade? Je to náš známy model konania na základe dôvodu? Ak áno, potom skutočne vysvetľuje toto konanie, ale iba preto, že predpokladá vzťah dôvodu a konania, ktorý chceme analyzovať. Alebo tu ide skôr o tento model: vodič sa blíži k zákrute; vie, že by mal signalizovať; vie, že signalizovať má zdvihnutím ruky. Napokon v tomto kontexte zdvíha ruku. Môžbyť, ako tvrdí Melden, že keď sa toto všetko udeje, vodič skutočne signalizuje. Potom by explanácia vyzerala nasledovne: ak za týchto podmienok vodič zdvihne ruku, tak signalizuje. Ťažkosť, pravdaže, spočíva v tom, že táto explanácia sa nedotýka otázky, prečo zdvihol ruku. Mal, pravdaže, dôvod zdvihnúť ruku, ale tento sa nepreukázal ako dôvod, pre ktorý ju skutočne zdvihol. Ak deskripcia konania ako "signalizovania" vysvetľuje toto konanie udaním jeho dôvodu, potom signalizovanie musí byť intencionálne; no podľa prístupu, ktorý som práve demonštroval, to tak nemusí byť.

Ak sú kauzálne explanácie, ako tvrdí Melden, "úplne irrelevantné voči pochopeniu, ktoré hľadáme" v prípade ľudského konania (s. 184), potom ponechávame stranou akúkoľvek analýzu slova "pretože" vo vete "Urobil to, pretože...", v ktorej sa ďalej artikuluje dôvod. Hampshire k vzťahu dôvodov a konania poznamenáva: "Vo filozofii by sme mali celkom iste vyhlásiť tento... vzťah za úplne mysteriózny" (s. 166). Hampshire odmieta Aristotelov pokus riešiť túto záhadu zavedením pojmu želaní ako kauzálneho faktora, a to na základe toho, že výsledná teória je príliš priehladná a určitá, než aby postihla všetky prípady konania, a teda: "Niet žiadneho nevyhnutného základu, kvôli ktorému by sme boli nútení trvať na tom, že slovo "želanie" musí vstupovať do všetkých úplných výrokov o dôvodoch konania" (s. 168). Súhlasím, že pojem želaní je príliš úzky, ale uviedol som, že prinajmenšom vo veľkom množstve typických prípadov treba predpokladať určitý kladný postoj, ak výrok o dôvodoch konania agensa má byť zrozumiteľný. Hampshire si nevie predstaviť, ako môžeme považovať Aristotelovu schému za pravdivú alebo nepravdivú, "pretože nie je jasné, čo by mohlo byť základom tohto rozlíšenia alebo aký druh dôkazu by mohol byť rozhodujúci" (s. 167). Pokiaľ sa nenájde uspokojivá alternatíva, najlepším argumentom v prospech Aristotelovej schémy je, že práve ona sľubuje najst' vysvetlenie onoho "záhadného spojenia" medzi dôvodmi a činmi.

IV. "Cvičil, pretože chcel schudnúť a myslel si, že cvičením to dosiahne." Aby sme mohli v tejto vete použiť slovo "pretože" namiesto spojky "a"¹, musíme ako základný krok² rozšíriť podmienku P1 o:

1 Tu je malý gramatický rozdiel medzi angličtinou a slovenčinou. Davidsonova veta v angličtine je: "He exercised *and* he wanted to reduce and thought exercise would do it". Davidson argumentuje, že spojka "a" ("and" - prvá v poradí) tu má vlastne význam "pretože" (because). V slovenčine by podobný význam spojky "a" mohla mať vo vetách tvaru "Cvič - a schudneš!" alebo "Cvičím a chudnem", prípadne "Chcem schudnúť, a (tak) cvičím", no použitie akéhokoľvek iného slova ako "pretože" v preklade Davidsonovej vety do slovenčiny sa zdá byť negramatické (pozn. prekl.).

P2. Primárny dôvod konania je jeho príčinou.

Dúfam, že nateraz sú úvahy v prospech P2 jasné; v zostávajúcej časti tejto state chcem obhájovať podmienku P2 voči rozličným druhom námietok a súčasne objasniť pojem kauzálnej explanácie, ktorý je v nej obsiahnutý.

A. Prvý druh námietky je nasledovný. Štruktúru primárnych dôvodov tvoria postoje a presvedčenia, ktoré sú stavmi alebo dispozíciami, ale nie udalosťami; preto nemôžu byť príčinami. Na to môžeme ľahko odpovedať tak, že aj stavy, dispozície a podmienky sa často uvádzajú ako príčiny udalostí: most sa zrútil, pretože mal konštrukčnú chybu; lietadlo havarovalo pri štarte, pretože teplota vzduchu bola neobyčajne vysoká; tanier sa rozbil, pretože bol prasknutý. No táto odpoveď predsa len nevystihuje to, o čo tu ide. O kauzálnej podmienke ako o príčine udalosti totiž hovoríme, len ak predpokladáme nejakú udalosť, ktorá ju predchádzala. Čo je však tou udalosťou, ktorá predchádza konanie a zapríčiňuje ho?

V mnohých prípadoch nie je vôbec ťažké nájsť udalosti, ktoré sú veľmi úzko späté s primárnym dôvodom. Stavy a dispozície nie sú udalosťami, ale prudký nápor týchto stavov a dispozícií udalosťou je. V momente, keď ma nahneváte, môže vzbĺknúť moja túžba uraziť vás; práve vtedy, keď zbadám melón, môžem dostať chuť zjesť ho; alebo presvedčenie sa nás začína zmocňovať vo chvíli, keď si niečo uvedomíme, pocítíme, pochopíme či oživíme v pamäti. Tým, ktorí argumentujú, že niet nijakých mentálnych udalostí, ktoré by sme mohli kvalifikovať ako príčiny konania, často unikajú isté samozrejmosti, keď trvajú na tom, aby mentálna udalosť bola pozorovateľná alebo uvedomovaná (na rozdiel od samotného pozorovania či uvedomovania), alebo aby mala podobu šoku, záchvatu, utrpenia či vzrušenia, mystického aktu svedomia alebo vôle. Melden vo svojej analýze prípadu vodiča, ktorý signalizuje odbočenie zdvihnutím ruky, spochybňuje názory tých, ktorí chcú vysvetliť činy kauzálne tak, že hľadajú "udalosť, ktorá je obvyklá a príznačná pre všetky takéto prípady" (s. 87), napríklad motív alebo intenciu, v každom prípade "nejaký zvláštny pocit alebo zážitok" (s. 95). No mentálna udalosť tu určite nastala - vodič si v istom momente všimol (alebo sa nazdával, že si všimol), že sa blíži k zákrute, a v tom momente signalizoval. Počas každej kontinuálnej aktivity, akou je aj šoférovanie, alebo namáhavého výkonu, akým je preplávanie Hellespontu, sú prítomné viac či menej stále ciele, normy, želania a návyky, ktoré dodávajú smer a formu celému podujatiu. Tak tiež tu existuje trvalý prísun informácií o tom, čo robíme, o zmenách prostredia, na základe ktorých regulujeme a prispôbujeme svoje konanie. Kvalifikovať pozornosť vodiča blížiaceho sa k zákrute ako zážitok alebo dokonca ako emóciu je bezpochyby zveličením, no ak to už máme nejakو pomenovať, nazvime to radšej dôvodom, pre ktorý dvíha ruku.

-
- 2 Hovorím "ako základný krok", aby som nevzbudil dojem, že P1 a P2 sú spolu *dostatočné* na to, aby definovali vzťah dôvodov a činov, ktorý vysvetľujú. Som presvedčený, že P2 môžeme upraviť ak, aby P1 a P2 boli dostatočnou, nielen nevyhnutnou podmienkou, no tu mi ide len o to, aby som ukázal, že obe sú v tejto podobe nevyhnutnými podmienkami.

V tomto prípade - a to je príznačné - možno ani niet ničoho, čo by sme mohli nazvať motívom, no aj keď poukážeme na taký všeobecný účel, akým je želanie dostať sa bezpečne na miesto svojho určenia, bude jasné, že motív nie je udalosťou. Takisto intencia, s ktorou vodič dvíha ruku, nie je udalosťou, pretože táto vôbec nepatrí ani medzi udalosti, ani medzi postoje, ani medzi dispozície či ciele. Napokon, Melden žiada zástancov kauzálnej teórie, aby našli udalosť, ktorá je spoločná a príznačná pre všetky prípady, v ktorých človek úmyselne zdvíha ruku, čo však, treba uznať, nie je možné. No potom to isté platí aj o príčinách zrútenia sa mosta, havárie lietadla alebo rozbitia taniera.

Signalizujúci vodič vie odpovedať na otázku "Prečo si zdvihol ruku práve vtedy?" a z odpovede sa dozvedáme o udalosti, ktorá zapríčinila konanie. Je však agens vždy schopný odpovedať na takúto otázku? Niekedy sa odpoveď zmieňuje o mentálnej udalosti, ktorá neposkytuje dôvod: "Napokon som sa tak rozhodol". No napriek tomu existujú aj také prípady intencionálneho konania, pri ktorých vôbec nevieme vysvetliť, prečo sme v danej chvíli konali práve tak. V týchto prípadoch je explanácia pomocou primárnych dôvodov porovnateľná s explanáciou zrútenia sa mosta kvôli konštrukčnej chybe: nepoznáme udalosť alebo rad udalostí, ktoré viedli k zrúteniu (zapríčinili ho), ale sme si istí, že došlo k takejto udalosti, resp. radu udalostí.

B. Podľa Meldena, príčina musí byť "logicky odlišná od udávaného účinku" (s. 52); ale dôvod konania nie je logicky odlišný od konania; a teda dôvody príčinami činov nie sú.¹

Jednu z možných foriem tohto argumentu sme už uviedli. Nakoľko dôvod robí konanie pochopiteľným tak, že ho redeskribuje, nejde o dve, ale iba o jednu odlišne opísanú udalosť. Kauzálna vzťahy si však vyžadujú odlišné udalosti.

Ten, kto by si myslel, že to, že som šťukol vypínačom, bolo príčinou toho, že som zažal svetlo, by mohol dôjsť k omylu (v skutočnosti to bolo príčinou toho, že svetlo začalo svietiť). Z toho však nevyplýva, že je chybou považovať vetu "Mojím dôvodom pre to, aby som šťukol vypínačom, bolo, že som chcel zažať svetlo" za sčasti zahrňajúcu aj toto: "Šťukol som vypínačom, a tento čin sa dá ďalej opísať tak, že bol zapríčinený mojim želaním zažať svetlo". Opísať udalosť z hľadiska jej príčiny neznamena ani stotožniť udalosť s jej príčinou, ani to, že vysvetlenie pomocou redeskripcie vylučuje kauzálnu explanáciu.

Tento príklad slúži tiež na vyvrátenie tvrdenia, že nemôžeme použiť opis, ktorý spája konanie s deklarovanou príčinou. Spomínali sme konanie, ktoré je vysvetlené deskripciou: "šťukol som vypínačom", ktorého deklarovanou príčinou je "chcel som zažať svetlo". Aký logický vzťah môže platiť medzi týmito výrokmi? Zdalo by sa vhodnejšie

1 Tento argument je možné nájsť v jednej alebo viacerých verziách u Kennyho, Hampshira a Meldena, práve tak ako aj v práci P. Wincha *The Idea of Social Science*. Londýn 1958, a R. S. Petersa *The Concept of Motivation*, Londýn 1958. Jednu z foriem tohto argumentu inšpiroval Ryle svojim chápaním motívov v *The Concept of Mind*.

trvať na logickom spojení medzi "zažal som svetlo" a "chcel som zažať svetlo", ale dokonca aj tu sa pri bližšom pohľade spojenie ukazuje byť skôr gramatickým než logickým.

V každom prípade myšlienka, že kauzálne vzťahy sú skôr empirické než logické, je veľmi zvláštna. Čo môže znamenať? Iste nie to, že každá pravdivá kauzálna výpoveď je len empirická. Predpokladajme napríklad, že "A zapríčinilo B" je pravda. Potom príčina $B = A$; substitúciou teda dostávame, že "Príčina B zapríčinila B", čo je analytické tvrdenie. Pravdivosť kauzálnej výpovede závisí od toho, aké udalosti opisujeme; jej status ako analytickej alebo syntetickej závisí od toho, ako ich opisujeme. Napriek tomu môžeme trvať na tom, že dôvod racionalizuje konanie len vtedy, keď sú deskripcie príliehavé a nie sú logicky nezávislé.

Predpokladajme, že ak povieme, že niekto chcel zažať svetlo, znamená to, že by vykonal čokoľvek, o čom by bol presvedčený, že to povedie k tomuto cieľu. Potom by výpoveď o primárnom dôvode toho, že šfukol vypínačom, zahŕňala aj to, že šfukol vypínačom - "a bezodkladne koná", ako hovorí Aristoteles. V tomto prípade by celkom určite existovalo logické spojenie medzi dôvodom a konaním, a to spojenie rovnakého druhu, ako je medzi vetami "Vec je rozpustná a ponorili sme ju do vody" a "Vec sa rozpustila". Nakoľko implikácia postupuje od opisu príčiny k opisu dôsledku, ale nie opačným smerom, pomenovanie príčiny nám stále poskytuje informáciu. A hoci sa tento moment často prehliada, výrok "To, že sme vec ponorili do vody, zapríčinilo, že sa rozpustila", nezahŕňa výrok "Vec je vo vode rozpustná"; takže druhá veta má dodatočnú explanačnú silu. Explanačia by však predsa len bola oveľa zaujímavejšia, ak by sme namiesto rozpustnosti s jej zjavnou definičnou spojitosťou s udalosťou, ktorá sama má byť vysvetlená, mohli poukázať na nejakú vlastnosť, povedzme na určitú kryštalickú štruktúru, ktorej súvislosť s rozpustením vo vode sa odhalila až počas experimentu. Teraz je jasné, prečo také primárne dôvody ako túžby a želania nevysvetľujú činy takým triviálnym spôsobom ako rozpustnosť vysvetľuje rozpúšťanie. Domnievame sa, že rozpustnosť je čisto dispozičná vlastnosť: definujeme ju prostredníctvom jednoduchého testu. Túžby však nemôžeme definovať prostredníctvom činov, ktoré majú tieto túžby racionalizovať. Vzťah medzi túžbou a konaním dokonca nie je čisto empirický; pre túžby totiž existujú ďalšie, rovnako dôležité kritériá - napríklad ich prejavy v tých emóciách a činoch, ktoré neracionalizujú. Osoba, ktorá po niečom túži (alebo si niečo želá či je o niečom presvedčená), obvykle ani nepotrebuje nijaké kritériá a vo všeobecnosti vie - aj keď iní o tom nemusia mať ani potuchy -, čo chce, po čom túži a o čom je presvedčená. Tieto logické znaky primárnych dôvodov ukazujú, že to nie je len nedostatok vynaliezavosti, čo nám bráni definovať ich ako dispoziecie ku konaniu, ktorého sú dôvodom.

C. Podľa Huma "príčinu môžeme definovať ako niečo, čo predchádza iné, pričom všetko podobné prvému predchádza všetko, čo je podobné druhému." No Hart a Honoré tvrdia toto: "Výpoveď, že niekto niečo urobil preto, že ho napríklad iný ohrozoval, neobsahuje žiadne implikácie alebo skryté tvrdenia, že ak by sa okolnosti opakovali, konanie by sa tiež opakovalo" (s. 52). Hart a Honoré pripúšťajú, že Hume má pravdu, keď hovorí, že bežné singulárne kauzálne výpovede zahŕňajú generalizácie, ale že nemá pravdu, ak z toho istého dôvodu predpokladá, že motívy a túžby sú bežné príčiny konania. Stručne

povedané, zákony sú v podstatnej miere obsiahnuté v bežnej kauzálnej explanácii, avšak nie v racionalizáciách.

V súlade s takýmto argumentom je obvyklá predstava, podľa ktorej existujú aproximatívne zákony spájajúce dôvody a činy a podľa ktorej tieto môžeme v teórii zdokonaľovať. Je pravda, že ľudia v ohrození nie vždy reagujú rovnako, práve tak, ako sú odlišné i ohrozenia, sú odlišní i ľudia s ich presvedčeniami a postojmi.

Spomínaná predstava je však predsa len klamná, pretože generalizácie spájajúce dôvody a činy nie sú druhom - a nemôžu byť ani spresnené do podoby - zákona, na základe ktorého by sa spoľahlivo dali robiť presné predikcie. Ak si uvedomíme spôsob, akým dôvody determinujú voľbu, rozhodovanie a správanie, je ľahké porozumieť, prečo je to tak. To, čo sa ukazuje byť v následnej atmosfére explanácie a zdôvodňovania ako pravý dôvod, veľmi často bolo pre agensa v čase jeho konania iba jedným z mnohých dôvodov, ktoré zvažoval. Každá seriózna teória predikcie konania na základe dôvodov musí nájsť spôsob hodnotenia relatívnej účinnosti rozličných túžob a presvedčení v matici rozhodovania; nemôže vziať za svoj východzí bod rozvinutie toho, čo sa očakáva iba na základe samotnej túžby. Praktický sylogizmus vyčerpáva svoju úlohu tým, že podáva konanie akoby spadalo pod jediný dôvod; takže ho nemôžeme využiť na rekonštrukciu praktického usudzovania, ktoré zahŕňa zvažovanie konkurujúcich si dôvodov. Praktický sylogizmus neposkytuje model ani pre vedu o predvídaní konania, ani pre normatívny prístup k hodnotiacemu uvažovaniu.

I keď úplne nepoznáme zákony, na základe ktorých by sme mohli robiť adekvátne predikcie, neznamená to, že aspoň isté kauzálne explanácie nie sú možné alebo oprávnené. Som si istý, že okno sa rozbilo, pretože ho zasiahli kameňom - videl som, ako sa to všetko stalo; ale neovládám (a kto vôbec?) zákony, na základe ktorých môžem predvídať, aký zásah rozbije to-ktoré okno. Generalizácia ako "Okná sú krehké a krehké veci sa zvyknú - za predpokladu zachovania ostatných podmienok - rozbiť, keď ich dostatočne silno zasiahneme", nie je zákonom predikcie ani aproximatívne. Taký zákon, pokiaľ by sme ho mali, by bol kvantitatívny a staval by na úplne iných pojmoch. Generalizácie, aké používame v prípade nášho správania, majú inú funkciu: poskytujú dôkaz existencie kauzálneho zákona platného v danom jednotlivom prípade.

V takomto jednotlivom prípade sme si zvyčajne oveľa istejší jednoduchou kauzálnou väzbou než nejakým kauzálnym zákonom; dokazuje to azda, že Hume sa mýlil, keď tvrdil, že jednoduché kauzálne výpovede zahŕňajú zákony? Nie je to nevyhnutne tak, pretože toto Humovo tvrdenie je dvojznačné. Môže znamenať, že "A zapríčinilo B" predstavuje nejaký osobitný zákon, vzťahujúci sa na predikáty použité v deskripciách "A" a "B", alebo môže znamenať, že "A zapríčinilo B" predstavuje kauzálny zákon reprezentovaný pravdivými deskripciami A a B.¹ Je zjavné, že obe verzie Humovej doktríny dávajú zmysel tvrdeniu,

1 Analýzu singulárnej kauzálnej výpovede, na ktorú tu narážam, by sme mohli charakterizovať približne takto: "A zapríčinilo B" je pravdivé tvrdenie vtedy a len vtedy, ak existujú také

že singulárna kauzálna výpoveď zahŕňa zákony, a obe podporujú názor, že kauzálna explanácia "obsahuje zákony". No druhá verzia je oveľa slabšia preto, lebo žiadny špecifický zákon nie je zahrnutý v singulárnej kauzálnnej výpovedi, ktorú môžeme v prípade potreby obhájiť aj bez obhajoby akéhokoľvek zákona. Takže iba druhá verzia Humovej doktríny môže vyhovovať väčšine kauzálnych explanácií a rovnako dobre aj racionalizáciám.

Ak i tá najjednoduchšia explanácia udalosti podáva jej príčinu, tak rozvinutejšie explanácie môžu o dani vypovedať viac alebo obhájiť singulárnu kauzálnu výpoveď formuláciou relevantného zákona, prípadne zdôvodnením názoru, že takéto zákony existujú. No chybou je myslieť si, že sme nepodali žiadnu explanáciu, pokiaľ sme neformulovali nejaký zákon. S tým je tiež spätá myšlienka, že singulárne kauzálna výpovede svojím obsahom nutne predznačujú pojmy, ktoré sa budú vyskytovať v príslušnom zákone. Predpokladajme, že hurikán, o ktorom sa píše na piatej strane v utorkových *Times*, zapríčiní katastrofu, o ktorej je reportáž na trinástej strane v stredajšom *Tribune*. Potom udalosť uvádzaná na piatej strane v utorkových *Times* zapríčinila udalosť uvádzanú na trinástej strane v stredajšom *Tribune*. Mali by sme vari hľadať zákon spájajúci udalosti tohto druhu? Je len o čosi menej smiešne hľadať zákon spájajúci hurikány a katastrofy. Zákony, ktoré by presne predvídali katastrofu by, samozrejme, vôbec nepoužívali pojmy ako hurikán a katastrofa. Ťažkosť pri predpovedi počasia spočíva v tom, že deskripcie, v podobe ktorých nás udalosť zaujíma - "chladno a oblačno s popoludňajšími prehánkami" -, iba vzdialene súvisia s pojmami používanými v zákonoch, ktoré poznáme oveľa presnejšie.

V prípade zákonov, ktoré sa vyžadujú, ak dôvody majú byť príčinami konania, celkom určite nepoužívame tie isté pojmy, ktoré používame pri racionalizáciách. Ak príčiny určitej triedy udalostí (činov) spadajú pod určitú triedu (dôvodov) a každá singulárna kauzálna výpoveď sa opiera o určitý zákon, z toho nevyplýva, že existuje zákon, ktorý spája udalosti klasifikované ako dôvody s udalosťami klasifikovanými ako činy - nech sú klasifikácie hoc aj neurologické, chemické alebo fyzikálne.

D. Niektorí zastávajú názor, že to, čo každý človek vie o svojich vlastných dôvodoch konania, nie je zlučiteľné s kauzálnym vzťahom medzi dôvodmi a činmi: každý aj bez indukcie alebo pozorovania bezchybne pozná vlastné intencie konania, no týmto spôsobom nemôžeme odhaliť žiadny bežný kauzálny vzťah. Zaiste, naša znalosť o našich vlastných intenciách konania odhaľuje veľa zvláštností, typických pre poznanie v prvej osobe, pokiaľ ide o naše trápenia, presvedčenia, túžby atď.; otázkou je len, či tieto zvlášť-

deskripcie A a B, že veta vytvorená substitúciou týchto deskripcií za "A" a "B" vo výroku "A zapríčinilo B" vyplýva na základe pravdivosti kauzálného zákona. Táto analýza nie je triviálna vďaka skutočnosti, že nie všetky pravdivé generalizácie sú kauzálnymi zákonmi; kauzálna zákony (hoci tu pravda, vôbec nepodávam ich analýzu) sa vyznačujú tým, že sú indukčne potvrdené príkladmi, ako aj tým, že podporujú kontrafaktuálne a subjunktívne singulárne kauzálna výpovede.

nosti dokazujú, že dôvody nezapríčiňujú, aspoň v istom bežnom zmysle, činy, ktoré takto racionalizujú.

Môžete sa celkom ľahko mylíť, pokiaľ ide o pravdivosť tvrdenia ako "Podávam Karolovi jed, lebo ho chcem zbaviť bolesti", pretože sa môžete mylíť v tom, či naozaj podávate Karolovi jed - vy sami totiž môžete omylom piť z jeho otrávenej šálky. Ale rovnako sa zdá, že sa môžete mylíť, pokiaľ ide o vaše dôvody, najmä ak sú dva, z ktorých jeden sa vám páči, kým druhý nie. Napríklad, skutočne chcete Karola zbaviť bolesti, ale takisto ho chcete odstrániť z cesty. Môžete sa mylíť v tom, ktorý motív vás vlastne viedol ku konaniu.

Skutočnosť, že sa môžete mylíť, nedokazuje, že vo všeobecnosti nemá zmysel sa vás pýtať, ako viete, čo bolo vašim dôvodom, alebo žiadať od vás dôkaz. Hoci v zriedkavých prípadoch môžete akceptovať verejný či súkromný dôkaz, že sa mylíte, pokiaľ ide o vaše dôvody, vy sami obvykle obvyčajne nemáte žiadne dôkazy ani pozorovania. Potom vaše poznatky o vašich vlastných dôvodoch konania obvykle nie sú induktívne, pretože tam, kde je indukcia, je i dôkaz. Znamená to, že tieto poznatky nie sú kauzálne? To nemôžem prijať.

Kauzálne zákony sa odlišujú od pravdivých generalizácií, ktoré však neobsahujú zákon, v tom, že existujú príklady, ktoré ich potvrdzujú; indukcia je teda určite dobrý spôsob, ako sa presvedčiť o existencii zákona. Z toho však nevyplýva, že je to jediný spôsob. Nehľadiac na to, na to, aby sme zistili, či je singulárna kauzálna výpoveď pravdivá, nie je potrebné poznať zákon; je potrebné iba vedieť, že existuje nejaký špecifický zákon pre dané prípady. No vôbec nie je evidentné, že len a len indukcia poskytuje znalosť, že kauzálny zákon, zodpovedajúci určitým podmienkam, existuje. Alebo, inak povedané, jeden prípad často postačuje, ako to uznával Hume, aby nás presvedčil, že nejaký zákon existuje. To nás vedie k tvrdeniu, že sme presvedčení aj bez priameho induktívneho dôkazu o tom, že ide o kauzálny vzťah.¹

E. Napokon by som rád povedal niečo o istom probléme, ktorý niektorí filozofi pocítujú pri diskusiách o príčinách konania vôbec. Napríklad Melden hovorí, že činy sú často identické s telesnými úkonmi a že tieto telesné úkony majú svoje príčiny; no i tak popiera, že tieto príčiny sú príčinami činov. Myslím, že je v tom kontradikcia, ku ktorej ho vedie takáto úvaha: "Je márne pokúšať sa vysvetliť správanie kauzálnym pôsobením túžob - *všetko*, čo takto možno vysvetliť, sú nasledujúce príhody, a nie ľudské konanie. Agens konfrontovaný s kauzálnym reťazcom, v ktorom sa takéto príhody vyskytujú, je len bezmocnou obeťou všetkého, čo sa deje s ním, ako aj v ňom" (s. 128, 129). Ak sa nemýlim, tento argument, keby platil, by znamenal, že činy nemôžu mať vôbec nijaké príčiny. Nebudem poukazovať na zjavné ťažkosti, vyplývajúce z úplnej eliminácie činov z oblasti kauzality. No snaha o odhalenie zdrojov tejto ťažkosti má vari svoj zmysel. Prečo by

1 Moje úvahy v tejto časti, ako aj o ďalších otázkach, ktorým sa venujem v celej stati, ovplyvnili dlhoročné diskusie s Prof. Danielom Bennetom (t. č. na Brandeis University).

vlastne príčina mala meniť konanie na obyčajnú príhodu a človeka na bezmocnú obeť? Len preto, že sme náchylní - aspoň pokiaľ ide o oblasť konania - predpokladať, že príčina si vyžaduje svojho pôvodcu, agencia svojho agensa? Takže zostručnime otázku: ak je moje konanie zapríčinené, čo ho zapríčinilo? Ak som to bol ja, tak tu máme absurditu nekonečného regresu; ak som to nebol ja, som obeťou. Tieto alternatívy však, prirodzene, nie sú vyčerpávajúce. Niektoré príčiny nemajú žiadneho agensa. Predovšetkým sú medzi nimi tie stavy a zmeny vnútorných stavov, ktoré - pretože sú dôvodmi práve tak ako príčinami - umožňujú človeku byť dobrovoľným agansom.

Z anglického originálu *Actions, Reasons, and Causes* (In: *The Journal of Philosophy*, Vol. 60, No 23, 1963, pp. 685-700) preložil Emil Višňovský.